

Георгій Марчук

Навелы

З ЦЫКЛА «ДАВЫД-ГАРАДОЦКІЯ КАНОНЫ»

Канон Богу

У яго прысутнасць вераць і старыя, і малыя. Без Божага блашлавення і крыжа не выбіраюццаў далёкую дарогу, не пачы- наюць ніякай справы, не сядваюць да стала. Гэтая еднасць Бога, людзей, хат, вуліц адчуваецца штодня, перадаючыся ад аднаго да другога.

— Уратуй, Госпадзі.

— Бог у помач.

— Дай Божа, каб Гасподзь захаваў.

— Дапамажы, Божа.

У святочныя дні людзі дабрэюць. І не толькі таму, што баяцца рабіць у святы, бо гэта ганьба, грэх. У такія дні прысутнасць Бога поўная... усе як бы трымаюць адказ перад Ім за паводзіны ў хаце і на людзях, за дробныя грахі. Мякчэюць сэрцам і сваю крыўду, а часам і злосць за часовыя няўдачы не паказваюць.

— Ты до царквы, Оля? То пачакай, пойдзем разам.

Звыклія да цяжкасцей на сваіх плячах, звыклія не прасіць і не плакацца, самастойна змагацца з нялёгкай доляй, людзі ў такія дні хочуць адчуць плячо суседа, сябра, аднакласніка. Хочуць быць бліжэй да Бога. Не давядзецца пачуць, каб клялі Бога. Крыўдаваць... о, гэта можна.

— А дзе той Бог? Усё няроўна дзеліць. Добры, чэсны памірае, а паразіт жыве.

Нават калі хто з самых надта ж занятых заробкам грошай забудзецца перахрысціцца, дык велічны, няхай і па-местачковаму сціплы, бомаў звон падштурхне яго да гэтага.

— Даруй, Госпадзі. Свято ж сёння.

Жанкі сварацца:

— Няма на цябе Бога.

Дзяцей вучаць перад кантрольнай, экзаменам:

— Не забудзь папрасіць у Бога: «Дай Божа, каб добра было. Памажы».

Застаючыся адны ў хатах увесну, калі маладзейшыя едуць гандляваць насеннем кветак у свет, старыя бабулі і дзяды ўме- юць раіцца толькі з Богам і вядуць размовы, замкнуўшы дзверы на тры зашчэпкі і два замкі.

У адзін час усе гарадчукі ўзняваюць вочы на неба, калі праплывае чорная навальнічная хмара:

— О, сіла нябесная ідзе! Спасі, Госпадзі, уратуй нас.

Ад дзіцячага, яшчэ найўнага жаху перад Усявышнім — «слухайся, а то Божанька пакарае» — з гадамі ўсе пераходзяць да пакоры і нават набожнасці. Калі памірае чалавек, кажуць: «Бог прыбраў. Так трэба Богу. Дзякуй Богу, пажыў сваё». Мужчыны не любяць ставіць свечкі ў царкве хоць

за здароўе, хоць за памін душы. Калі маці палохае Богам дзіця, яно яшчэ не зусім верыць, калі ж яе падтрымае і бацька — то ўжо запомніць на ўсё жыццё чатыры-пяць з сямі грахоў. Да жыцця, аднак, не ставяцца як да Божага дару, не ўмеюць сябе шкадаваць. Толькі ў старасці больш згадваюць пра пекла, а так яго і не ўспамінаюць, дазваляючы сабе дробныя грашкі, але раніцою, калі адзін, каб не ўслых, каюцца, б'юць кулаком у грудзі:

— Богам клянуся, больш не буду. Усэ. Капцы.

У свае апошнія дні і гадзіны на зямлі просяць:

— Божа, не пакінь дзяцей і ўнукаў адных, без сваёй ласкі і апекі, не пакінь.

Атых, хто не верыць у Бога, а замяняе веру ва Усёмагутнага верай у сілы прыроды, шкадуюць — не прынята спрачацца пра існасць Бога. Самы прыемны і ўзнёслы камплімент: «Вочкі, як на іконе. Тварык, як у анёла. Анёльскае дзіцятко». Анёл успрымаецца як пяшчота, чысціня, бязгрэшнасць, як памочнік Бога. Нацельны крыжык і іконка — самыя дарагія святыні, якія ахоўваюць і цела, і душу. Тут не знойдзеш хаты, у якой не было б на покуці іконы. Усе дзеці прыгожыя, але яны найпрыгажэйшыя з кветкамі ў руках на царкоўным цвінтары. Невымоўная лучнасць Боская напаўняе духоўнай энергіяй і веліччу. У хрысціянскія святы ля царквы больш абазнаных мужчыны на свой лад пераказваюць старонкі Евангелля і знаёмяць з таямніцай Турынскай плашчаніцы. Да гаворкі далучаецца і мясцовы філосаф: «То паслухайце прытчу:

— Бог, мне сумна.

І Бог даў чалавеку тэлебачанне.

Бог, мне сумна.

І Бог даў чалавеку камп'ютэр.

— Бог, мне сумна.

І Бог даў чалавеку сотавы тэлефон. Чалавек пераадрасаваў просьбу.

— Мне ўсё роўна сумна, д'ябал.

І д'ябал прымусяў чалавека за ўсё, што даў Бог, плаціць грошы. Больш просьбаў не было. На іх цяпер чалавеку не хапае часу. Ведаецца, хто геній з геніяў?

— Хто?

— Той, хто прыдумаў людзям Бога і чорта».

Бог давидгарадчукам не надае сілы, але яны цвёрда вераць, што з Ім жыць лягчэй і надзейней. Асабліва бачаць Боскую руку ў квецені садоў, якімі так багаты гарадок. Дзіўна, але прыказак, прымавак, якія тычыліся б чорта, не пачуеш. Не любяць тут жартаваць з нячыстым і яго атачэннем. Прытрымліваюцца правіла: лепш быць далёкім, але ўсё ж сваяком Бога, чым най-бліжэйшым суседам чорта. Прычым з гэтым няпісаным правілам згодны і спагадлівыя, і неміласэрныя. Усюдыіснае тэлебачанне — нават і яно не пахіснула тысячагадовай хрысціянскай свядомасці, не разбурыла рытуалаў жыцця,

не зацьміла гало- вы, штодня нараджаючы новых «куміраў». Не ўсе адпавядаюць Боскаму пачатку, але ўсе ведаюць аб ім, шануюць лад жыцця і перадаюць наступнаму пакаленню. Хітра прымружыўшы натруджанае вока, гарадчук пра замагільнае жыццё скажа:

— Нешчо там усё ж е. Мо недзе далёка. Не можа быць, коб Бог ды не прыдумаў шчо.

Не вераць навукоўцам, якія кажуць, што праз пяць мільярдаў гадоў Зямлю спаліць Сонца.

— Таж усё ўстроіў Гасподзь, ды знішчыць? Не.

Самае жахлівае і непрыемнае пракляцце: «Коб цябе Бог пакараў». Самае прыемнае пажаданне: «Коб цябе Бог любіў».

Бог успрымаецца не як байка, а як добры чалавек, які пастаянна сочыць за кожным. Цячэ сляза радасці, калі немаўлятка апускаюць у чан са святой вадою, як хрысцяць. Гэта адзіны выпадак, калі плач дзіцяці ўспрымаецца спакойна і лагодна. Таямніца народзін і смерці... Ніхто нічога не ведае, не помніць. Адзін знойдзеца, які скажа, што помніць і папа, і крыж, і свечкі, калі яго ў тры месяцы хрысцілі. Яму не вераць, але паважаюць за словы: «Бог мяне сюды прывёў, тут жыць і буду. Нікуды не з'еду. Людзі некаторыя паехалі і хутка паўміралі». Знаходзячыся чацвёртую частку свайго жыцця ў дарозе, у чужых краях, гарадчукі вельмі ж адданыя свайму мястэчку. Здараецца, і часта, што едуць за тысячу кіламетраў, каб адсвяткаваць з усімі Вялікдзень. Рэлігія - грандыёзны, надзейны метадад заспакаення трагічных сумненняў чалавека аб бессэнсоўнасці жыцця. «Не гнявіце Бога, звяртайцеся да яго не толькі тады, калі вам кепска», — вучаць маладых. Гарадчукі клічуць Усявышняя па загадзе сэрца і закліку душы. Тут ужо дадаць няма чаго. У маладых, вядома, — недавер, сумненні, легкадумнасць і ў адносінах да Бога. Старым крыўдна, што вера ўжо не такая моцная і прачулыя казанні святара слухаюць без належнай пашаны.

Няма такога чалавека на зямлі, якому Бог яшчэ не дапамог. З тым у душы і жывуць.

Канон Маці

Я ад цябе далека, у іншым горадзе. Ты нават не ведаеш, калі б прыйшла на некалькі хвілін у свой дзень анёла адтуль, адкуль яшчэ ніхто не вяртаўся, якімі б словамі я цябе сустрэў. Я здагадваюся, чым пацікавілася б ты, угледзеўшы мае трохі азызлыя шчокі і глыбокія маршчыны на лбе: «Ці не хварэеш, сыноч?» Папрасіла б паказаць праўнучку, якую назвалі тваім імем, пацікавілася б: «Дзе ўсе нашыя, як хата?»

Нашых і не паменшала, і не пабольшала. На месца тых, хто пайшоў за табой, прыйшлі, дзякаваць Богу, новыя сваякі. Нешта вельмі даўно ніхто не дасылае лістоў і пасылак з яблыкамі ды салам. Сябровачкі-аднагодкі твае

ўсе паўміралі, а мае адна- класніцы ўсе пайшлі на пенсію. Хаты няма. На нашым пляцы чужыя людзі збудавалі камяніцу. Царкву, у якой ты вянчалася і ў якой цябе адпявалі, адрадзілі, адрамантавалі нанова. Адсвяткавалі дзевяцісотгоддзе гарадка. Які ж прыгожы, велічны помнік паставілі заснавальніку князю Давыду. Шкада, што стаіць ён горда адзін, без людзей, якія з ім прыехалі. Нашы продкі. Людзі зноў баяцца голаду, як і колісь, і меней нараджаюць дзяцей. Па- ранейшаму ўсе гандлююць насеннем і гуркамі. Гоняць кароў на пашу ды моляцца, каб быў ураджайны на бульбу год. Ты сварылася: «Не прыдумляй, сыноч, кажы праўду, біць не буду». А я прыдумляў і стаў пісьменнікам. У творах малюю твой партрэт і пішу твой характар, даруй. Як ты і ўсе гарадчукі, люблю кіслае малако, топленое і бабку на патэльні. Старэйшыя за мяне сын тваёй сястры Коля і яе дачка Маня. За мной ідуць дзеці тваіх братоў Таня, Маруся, Лена. Мы ўсё бліжэй і бліжэй да вахты, да якой ты не дажыла, бо пайшла вельмі маладой. Я ахвотна пішу і пра гарадчукоў, часцяком іх прыхарошваючы, бо людзі, як і пры табе, сустракаюцца розныя: і злыя, і нядобрыя, і зайзд- росныя. Як успомню, што і яны ўсе памруць, то не хачу іх ганьбіць. Не асуджаю. Словы «так» і «не» належаць Богу, і чалавек мусіць выкарыстоўваць іх вельмі асцярожна. Ты прывяла мяне на Божы свет, узяла за руку, паказала вуліцы, царкву, вадзіла на навагоднюю ёлку і да прычасця, прывяла ў школу, на старым-старым цвінтары паказала магілы продкаў. Я іх не запамніў, каюся. Грэшны. Мала часу — цябе ўжо анёлы прыспешваюць. Трэба казаць тое, з чаго пачынаў. Дык вось, я цябе сустрэў бы словамі: «Мама, не было і дня, каб я не ўспамінаў цябе».

Хачу... каб палажылі ў роднай зямельцы на старэнькіх могілках, якія маўкліва ахоўваюць продкі: жвавы дзед, сціпая бабу- ля, ласкавая маці, працавітая дзядзькі ды ўвішныя цёткі. Калі ж не знойдзецца месца, хачу, каб паклалі ля царквы, каб хоць духам, ценем, а ўсё быць бліжэй да Гарыні хуткапыннай, Царкоўнай гары, роднай вуліцы. Як гэта прыемна — быць сярод таго, што сілкавала характар, паўплывала на пачуцці і замацавала адметнае.

Хачу... каб побач спяшаліся дзеткі ў школу, каб прыселі на лаўку старыя дзяды, нетаропка пагаманілі. Хачу, каб грукацеў воз па бруку і каб у святы, асабліва на Вялікдзень, дзеці бегалі вакол царквы, кідалі ўгару запаленыя шышкі... Можа, адна з іх упадзе з неба і на мяне. Хачу чуць лёгкі пошум ясеняў, ліп закасцельных, звон бомаў над галавой. Сонца, асабліва прыгожа асвятляючы купалы, пасылае ад іх промні на вокны і дахі хат. У прастольныя святы, на Казанскую, прыедуць з суседніх мястэ- чак і вёсак па міласціну жабракі, сляпыя музыкі. О, колькі радасці будзе ад сціпых гукаў гармоніка. Хачу, каб лашчыў, лятаў нада мною даўка-прыемны пах чаромхі і густы пах бэзу. Хачу... чуць, як радуецца жыццю на званіцы ластаўка, як спявае шпак і сварацца вароны. Уначы ляжаць не боязна. Будуць вяртацца з вяселляў, улазінаў, адведак, будзе гаспадар, выпіўшы, спяваць, а жонка

таўчы яго ў плечы. Хачу чуць іх песні, лаянку, плач дзіцяці, якога, як колісь мяне, прынясуць у храм хрысціць. На Радаўніцу, Пакровы нехта абавязкова прыйдзе, пакладзе на магілку чырвоныя яйкі, пасху, кветачку. Распусціцца акацыя. Дзіця, седзячы на плячах у бацькі, пацягнецца да бялюткіх ландрынак¹ дрэва. У суботу ды нядзелю, калі моладзь збярэцца ў клуб на танцы, будзе пранізваць марозную прастору, несціся аж да зорнага неба шчымліва-журботная мелодыя танга, гарэзлівая полька.

Хачу... каб роснай раніцаю ў першым жнівеньскім тумане гналі побач па вуліцы на пашу каровак, авечак, каб ляніва брахаў сабака, падганяючы іх. Толькі тут, у родным мястэчку, ціша будзе не палохаць, а лашчыць раўнавагай і спакоем. Як хораша! Усё побач. Усё тваё. Роднае. Вечна зменлівае і пастаяннае ў нязменнасці.

Яшчэ хач .....у...

Не хачу... не хачу... паміраць не хачу!

Мне падалося, што пасля гэтых слоў ты, як заўсёды, падтрымаеш мяне і ўмацуеш мае жыццёвыя сілы: «Так, сыноч, не памірай. На зямлі столькі добрага, прыгожага, столькі любові разліта, што не паспяваеш наталіць душу і напалову. Прызнавайся ўсяму жывому ў каханні, бо ў старасці на гэта не хопіць часу».

У царкве Казанскай Божай Маці спяваў невялікі хор мясцовых пеўчых. Спявалі, як заўсёды, хораша і ўзнёсла. У паўсілы пеўчыя не спяваюць. Я стаяў як зачараваны ля царкоўнай брамы і слухаў, слухаў, слухаў... Сцішылася прырода. Аж да нябёсаў неслася: «Господи, да исправится молитва моя...»

---

¹ Ландрынка— гронка.

Канон Гарыні

Рака не чалавек, яна злой не бывае. Шуміць, бяжыць вада Гарыні, і куды яна нясе нашыя гады? Так, відаць, думае рыбак, што сядзіць у носе лодкі з вудаю ў руках і кідае суровы погляд на гурбу падлеткаў, якія, як жарабяты, выкідваючы ўперад ногі, з галёканнем скачуць у ваду. А можа, гэта нам хочацца, каб ён думаў пра хуткаплыннасць жыцця, а ён разважае пра звычайнае, простае і больш нервуецца, што неслухмяныя хлопцы распуджаюць усю рыбу. А вас не цікавіла, аб чым думае рыбак, седзячы на беразе ракі? Не хочацца верыць, што толькі пра рыбу. Вада, як і агонь, сваёй зменлівасцю падштурхоўвае да разваг. Дрэва статычнае. Атрымаў асалоду ад яго прыгажосці, ідзеш далей, ад вады ж вачэй не адарваць. Ракой не грэбуюць і не абагаўляюць яе, як дзе-небудзь, проста ставяцца паважна, як да старэйшай сястры. Яе някідкую прыгажосць ацэньваюць у сталым узросце, добра павандраваўшы па свеце і пабачыўшы шмат. Спачуваюць гаспадару дома, які стаіць над ракой:

— От, неспакой. Жыві і заўсёды думай, коб вада не знесла. Знай мерай бераг: ці з'ела яго вада?

У векавой барацьбе вады і сушы найчасцей перамагае вада. Але аб гэтым не думаеш, здаецца, усё нязменнае... нізенькі бе-ражок, якому ярка-зялёная трава дапамагае ўтрымліваць плынь ракі які дзесятак гадоў. А бяссільны пясок у адну ноч змывае: глядзіш, о дзіва, пасярод ракі вырасла сакавіта-жоўтая пячаная каса. Рыбак сям'ю не пракорміць, от, забавікі дзеля, аднак гарадчукі здэкаў з рыбакоў не дазваляюць сабе. Няма такой сям'і, у якой не любілі б ці не ўмелі б варыць юшку. Яна, рака, першай і выходзіць, загартоўвае характар чалавека, не толькі дорачы штодня сотню-другую верхаводак, але і ўмацоўваючы слабыя ад недаядання мяса мышцы — летам у купанні, а зімою на каньках. Не кожны з падлеткаў ды з дарослых дасць нырца з парэнчаў высокага моста ў ваду. Рака мае свой нораў, паказухі, дурноты не даруе. Тапельцаў, здараецца знаходзяць за тры-пяць кіламетраў ад месца трагедыі.

— Не ходзі, дзіцятко, адзін на бераг, коб не ўпасці.

І ўсё ж яна добрая. На Макавея, у дзень свята кветак, жанчыны кідаюць з моста адну-дзве кветкі з букеціка, які толькі што асвяцілі ў царкве. Плывуць гладыёлусы, бархоткі, бяссмертнікі, астры. Ціха прымае дары рака. Далёка плывуць кветкі, не тонуць... нібыта Млечны Шлях на шырокай сінявата-зеленаватай роўнядзі. Вербы, лозы, таполі, гледзячыся ў ваду, робяць яе зялёнай. Жанчыны з незвычайнымі, прасветленымі тварамі доўга з налётам суму глядзяць, як знікаюць удалечыні кветкі... спываюць мары і надзеі, няспраўджанае шчасце... Ніхто з людзей не помніць, не засталася сведак, а рака памятае, як з яе лёду на Хрышчэнне выпілоўвалі вялікія крыжы, у якія ўстаўлялі свечкі. Таямнічы месяц у небе не так прыцягваў да сябе позіркі, як

гэтыя крыжы, што свяціліся на лёдзе. Відавочна адчувалася тады боская сувязь зямлі і неба...

Памёр дзевяностагадовы майстар, які адзін умеў рабіць давыд-гарадоцкія дубы-лодкі. Ніхто яго смерці не заўважыў, як звычайна не заўважаюць яе ў вельмі старых людзей. Рака заўважыла. Яна без лодкі, як гарод без кветак. Такое адчуванне, што маторныя лодкі яе раздражняюць, а вясло яна сама лашчыць. Бяжыць вада, цячэ рака, куды яна нясе мары? Так соладка ляжаць на цёплым пяску і спадзявацца, што наперадзе толькі добрае. І гэта сапраўды так. Бо ўсё даецца чалавеку на радасць, а каб ён усвядоміў гэту радасць, часам пасылаецца і гора. Проста на рацэ гэты дар жыцця больш адчувальны. Зачарпнуў пры- гаршчамі рыбак вады, абмыў ёю твар. Спякотна. Птушка ляціць — не чуваць. Толькі ў гарадку і ўмеюць вудзіць рыбу жанкі.

— Олена поставіла на газ бульбу, побегла да ракі, навудзіла рыбы, вярнулася—дык яшчэ і бульба ў гаршку не зварылася. О, спрытная! — не вераць аж, апавядаюць адзін аднаму пра такі «фінт» гарадчукі.

Вада цёплая. Рыбак акунае ўсю кепку ў ваду і надзявае яе, мокрую, на галаву, папярэдне выкруціўшы, каб не цякло на патыліцу. Смехата. Ваду з ракі для піцця і на чай не бяруць: багата ілу, колісь, калі ўсюды і ўсё было больш чыстым, бралі. У туманныя дні з моста моладзь з заміраннем сэрца кідае ў ваду камяні. Усе чакаюць з таямнічай усмешкай, калі камень булькне. Хто не пачуе гуку свайго каменя, у таго жаданні ў гэтым годзе не будуць здзяйсняцца. Усіх, чые хаты стаяць на набя- рэжнай, клічуць рыбакамі. Не крыўдуюць. Дзяцей адных гуляць у лодкі не пускаюць, крый Божа. Тыя любяць спусціць босыя ногі ў ваду і боўтаць. Сварацца на дзяцей за самавольства і б'юць трохі нават папругай. Увечары закаханыя блізка да вады не падыходзяць: ідуць на Царкоўную гару, адтуль відаць, як у вадзе адлюстроўваюцца зоркі. Так ціхая гаспадыня гарадка і жыве: як сімвал вечнога жыцця, як памочніца, як таямніца, як райская асалода, як доктар, які лечыць бясплатна, здымаючы нервовы стрэс, і як гонар: «А ў вас такой прыгожай ракі няма, як у нас». Ніхто на яе не крыўдуе, што яна перажыла дзевяць- сот пяцьдзесят тысяч жыццяў гарадчукоў ад дня існавання і невядома колькі яшчэ гэтых тысяч перажыве.

Заходзіць за таполямі сонца. Вялікае чырвонае сіта. І заўтра будзе светлы, цёплы дзень. Дай, Божа, яго ўсім сустрэць. Рыбак не ідзе дахаты — хоць ты заманьвай яго, не заманьвай. Не дае спакою думка, які год не дае: аб чым можа думаць пры- горблены ўжо трохі, ссівелы, але яшчэ ў сіле рыбак, які ляніва месіць пальцамі левай рукі мякіш белага хлеба?

Бяжыць рака, шуміць вада, нешта пье па-свойму. Не прасі яе, не пачакае, забярэ і знясе і твае гады. Гарынь мая, Гарынь.

Канон Базару

Не, не і яшчэ раз не: у гарадку базар не шумлівы, не крыклівы, ніхто там вас за рукаў не скубе, не патрабуе саступіць дарогу. Так, жыць без людзей кепска, з людзьмі нудна, а на базары ўсім добра. Будзённых базараў тут не бывае, усе святочныя. Ён для ўсіх такі знаёмы, паўтараецца сто, тысячу разоў, заусёды асаблівы, новы і з сюрпрызам. Бадзёра крочаць у цэнтр мястэчка і старыя, і маладыя. Старыя, яны ўжо разжыліся, трохі нажыліся, ідуць, каб падтрымаць завядзёнку-традыцыю.

Мястэчка гандляроў, купцоў дробных купчыкаў, рамеснікаў жыве чаканнем базару і базарам. Нават у гербе — на лодцы торбы з таварам. Не ходзяць на базар толькі хворыя. На ім няма героя, усе героі: і тыя, што ненавязліва прапаноўваюць свой тавар, і тыя, што з важным выглядам прыцэньваюцца. Няпісаны закон такі: калі прыйшоў, хоць на пяць капеек, а купі, інакш які ты гарадчук. Заспанія падлеткі ідуць за бацькамі ківаючыся, цяжкавата: бо базар пачынаецца ад шостаі гадзіны раніцы. Ідуць, бо ведаюць: выклянчаць грошай на новую спадніцу, джынсы, світэр.

— Коб свойму дзіцяці ды не купіці. Такого не бувае. Сірата, рабая дзяўчына гадоў шаснаццаці, трымаецца ўбаку, ля ганка кінатэатра. Цікаўнымі вялікімі васільковымі вачыма зыркае на ўсе бакі, глядзіць, што выставілі гандляры на капоты ды багажнікі машын, што стаіць на сталах, што ляжыць на барджюры ці на асфальце. Яна з цікавасцю, без зайздрасці сочыць за чырванашчокімі дзядзькамі і гострымі на язык жанчынамі ў каляровых хустках. Бабуля сіраты, якая гадоў дзесяць ужо ходзіць з кавенькаю, вынесла на продаж першыя яблыкі. Пасклала некалькі штук на сурвэтку, а астатнія прыкрыла хустачкай у пакунку. Пах ад іх на ўсю плошчу. У дзяўчынкі яшчэ не было ўроце і макавай расінкі, ёй так хочацца з'есці яблычак, але нельга: тое, што прынеслі на продаж, недатыкальнае. У кожнага свой сад, але ж чужыя - смачней. А то здараецца, прынясе жвавы муж, ідучы ўпэўненым крокам дахаты, клін сыру, а жонка з парога ў гнеў:

- А шчо ты, сляпы крот, купіў сыр? Хіба ж не бачыш, шчо мой под гнётам ляжыць? Шчо ты мяне перад людзьмі ганьбіш?

Ён маўчыць, ён любіць наліснікі з сырам. Купіў, каб больш напакла. Маўчыць, адчуваючы сябе вінаватым.

На базары не прадаюць хіба што толькі... павукоў. Калі не знойдзеш неабходнай табе рэчы — закажы, і назаўтра купец ранічкай прынясе яе табе дахаты. Таго, хто разлічваецца доларамі, больш паважаюць. Ды гарадчук хітры: навошта свяціць усім, што маеш долары? Гарадчук на ўласным вопыце ведае, што народ жыве цяжка тады, калі на капейку ці на рубель нічога нельга купіць. Адзін перад адным, аднак, не наракаюць на цяжкае жыццё.

— Ой, Настачка, прыехала дачка і пацягнула на базар. І пахварэць няма калі. Кажы, купі сведор тут, бо ў іх даражэйшыя. Ходзім, усё не можам выбраці. Ютрань звоняць, а не купілі.

— Ідзі да чайной. Там украінцы стаяць. О, красоце, а сведор, як у кіно.

Няма такой моды — хадзіць па базары і курыць. Калі выбераш мяса, адсякуць і абавязкова дадуць даважку. Вясковыя людзі — яны сярод начы выбраліся ў мястэчка, прывезлі парасят, курэй, качак, гусей, коз — ставяць свае падводы ўздоўж вуліцы, якая ўпіраецца ў плошчу. Да іх ідуць да апошніх.

— Дзядзько, купі ў нас парася. Дзёшава аддамо, а то дахаты ехаць трэбо.

Нейкім незразумелым пачуццём прадавец ведае, што сёння яго тавар купяць. Сонца ўсё вышэй і вышэй. Ужо залівае святлом вітражы ў царкве. Але разыходзіцца яшчэ не хочацца. Дзве гадзіны ідзе гандаль, а працягла ўсё як пяць хвілін. Яшчэ ўсіх не пабачылі. Трэба ж нагаварыцца пра дзяцей, пра сон, пра гарод, пра серыялы і пра блізкае вяселле, пахваліцца ім партнай машынаю, якую купіў сын, ды пажаліцца на цэны на газ, дровы, электрычнасць. Заціхае памалу і свінячы віскат, ад'язджаюць вяскоўцы. Здымаюць свае палаткі, складаюць у багажнікі тавар задаволеныя альшанцы... Трохі ўтаргавалі. Апошнім базар пакідае стары каваль, які восем месяцаў ходзіць у валёнках. У кузні яго даўно не гарыць агонь, дзверы забітыя, інструмент ляжыць у хаце, няма каму перадаць: сын на Поўначы, не паспеў яго навучыць кавальскай справе. Ён пра- даваў старыя-старыя, як ён сам, цвікі, якія прыхапіла ржа. Ніхто сёння не купіў аніводнага цвіка. Каваль не сярдуе, ён пабыў на базары. Дасць Бог сілы — пойдзе і на нядзельны, яшчэ больш людны. Усяго толькі два грудочки яблыкаў прадала бабуля з сіратою. Баба незадаволена бурчыць, больш сама сабе пад нос. Праўда, на хлеб утаргавала. Ей па старасці плацяць пенсію вельмі малую. Але яна штодня дзякуе Богу і за гэта. Рабая дзяўчынка ўсміхаецца. Можы, успамінае, што на яе вельмі па-асабліваму паглядзеў адзін хлопец. Адзін яблык яна з зайздросным апетытам есць, а другі моцна трымае ў руцэ. Яны кіруюцца

дахаты павольна, разважліва, нібыта развіталіся з вялікім пярэстым каляровым светам шчаслівых твараў, бо ваўкаватых на гарадоцкім базары не бывае. Сонца ўжо добра прыпякае ў плечы. Горкі і салодкі, шчаслівы і нешчаслівы, але дзівосны час базару мінуў. Мажліва, заўтра ім ды іншым пашанцуе больш. Сірота з нейкім сумам азіраецца назад: такое адчуванне, што ёй хочацца вярнуцца. А там нарэшце атрымаў свабоду бяздомны і заўсёды галодны сабака з нагамі, як спіцы. Ен таксама чакаў свайго часу: разлёгся пасярод плошчы, выцягнуўся, падстаўляючы свой палінялы цёмнажоўты живот сонцу. Хораша на базары, хораша.